

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА І ВАЖНІСТЬ ЙОГО ПРОЖИВАННЯ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО СТАНУ

Ленгер Яна Іванівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права, факультету бізнесу та права
Луцького національного технічного університету
м. Луцьк, Україна*

Принцип верховенства права є одним з найважливіших принципів міжнародного гуманітарного права, і цей принцип залишається в силі навіть у військових конфліктах. Згідно з цим принципом, всі дії, що здійснюються в рамках війни, повинні відповідати міжнародному праву, зокрема життєво важливі норми гуманітарного права. Це означає, що навіть умови війни не дають підстав для порушення прав людини.

За принципом верховенства права, міжнародні закони мають пріоритет перед внутрішніми законами країн, що беруть участь у конфлікті. Це означає, що країни не можуть порушувати права людини або міжнародне гуманітарне право в ім'я національної безпеки або інших причин. Незважаючи на те, що війна створює складні умови, міжнародне право повинне залишатися основою для прийняття рішень у всіх військових конфліктах.

Принцип верховенства права в умовах війни має велике теоретичне значення. Він підкреслює важливість гарантування прав людини в будь-який час, навіть у найскладніших обставинах. Водночас, цей принцип визнає, що війна може створювати складні ситуації, і надає можливість встановлювати певні обмеження для захисту національної безпеки та інших національних інтересів.

Крім того, принцип верховенства права в умовах війни відображає важливість забезпечення справедливості та правопорядку, навіть у військових конфліктах.

Позаяк верховенство права є одним з фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права, який має значення як у мирний, так і військовий час, однак, умови війни можуть представляти додаткові виклики для забезпечення верховенства права.

Згідно з принципом верховенства права, всі особи та органи держави повинні діяти відповідно до закону. Це означає, що жодна людина або група людей не може перебувати поза рамками закону і ніхто не може бути позбавлений своїх прав без належного процесу. У

контексті війни, цей принцип має на меті забезпечити захист прав та гідності всіх осіб, незалежно від їх статусу чи приналежності.

Теоретично, верховенство права повинно застосовуватись в будь-якому контексті, в тому числі й умовах війни. Однак, умови війни можуть внести деякі виклики у забезпечення верховенства права. Наприклад, військові оперативи можуть вимагати швидкого та ефективного реагування з боку військових командирів, що може ставити під загрозу дотримання прав людей. Також можуть виникати ситуації, коли дії військових можуть не збігатися зі стандартними нормами міжнародного права.

Отже, виклики, пов'язані з верховенством права в умовах війни, можуть бути складними для розв'язання. Для забезпечення верховенства права в умовах війни необхідно, щоб військові дії були проведені відповідно до міжнародних стандартів права та захисту прав людини. Крім того, важливо мати механізми моніторингу та звітування, щоб переконатися, що дотримання верховенства права є дійсним.

Відповідно до принципу верховенства права, держава має дотримуватися законів та інших правових актів, прийнятих у рамках її юрисдикції. Це означає, що жодні постанови, розпорядження чи рішення органів державної влади не можуть суперечити законам, а в разі конфлікту закон має переважати.

Захист верховенства права включає не лише захист прав та свобод людини, а й забезпечення рівності перед законом, прозорості та відкритості діяльності органів державної влади та забезпечення можливості кожній особі захищати свої права в судовому порядку.

Однак, відомі випадки порушення верховенства права, коли органи держави діють поза межами своєї влади та компетенції. Це може мати наслідком серйозне порушення прав людини, що може призвести до зменшення довіри до держави та зростання корупції.

Забезпечення дотримання принципу верховенства права вимагає ефективної системи контролю та звітування за діяльність державних органів та їхніх представників, а також прозорості та відкритості діяльності.

Принцип верховенства права є одним з найбільш важливих та фундаментальних принципів правової системи в будь-яких умовах, включаючи війну. Це означає, що незалежно від того, чи перебуває країна у війні, державні органи та особи повинні діяти відповідно до закону та міжнародного права.

Дотримання принципу верховенства права в умовах війни може бути затьмарено наступними загрозами:

1. відсутність або порушення законів: у війні можуть бути введені тимчасові закони або норми, які не існують у час миру. Проте, ці закони

повинні бути прийняті в рамках міжнародного права та повинні дотримуватися принципу верховенства права;

2. неспроможність забезпечити дотримання законів: у війні можуть бути порушені норми міжнародного гуманітарного права, такі як правила про захист цивільних осіб від наслідків війни, через труднощі з дотриманням цих правил у військових операціях. Тим не менш, державні органи та військові повинні зробити все можливе для забезпечення дотримання законів у війні та уникнення непотрібних жертв серед цивільного населення;

3. необхідність прийняття екстрених заходів: у війні можуть виникнути ситуації, коли державні органи та військові змушені приймати екстрені заходи, щоб захистити свою країну та народ. Проте, ці заходи повинні бути обґрунтовані та обмежені лише необхідним мінімумом, щоб запобігти порушенню принципу верховенства права;

4. неповага до міжнародного права: умови війни можуть призвести до того, що країни починають діяти за принципом «право сильнішого», а не відповідно до міжнародного права. Це може призвести до порушення прав людини, зокрема прав цивільного населення;

5. невідповідність військових дій міжнародним стандартам: умови війни можуть призвести до порушення міжнародних гуманітарних стандартів, зокрема стосовно захисту цивільних осіб, медичного персоналу та гуманітарних працівників;

6. невідповідність національних законів: умови війни можуть призвести до того, що країни приймають закони, які не відповідають національним законам та міжнародним стандартам. Це може призвести до порушення прав людини та зниження довіри до правової системи;

7. використання незаконних методів воєнних дій: умови війни можуть призвести до використання незаконних методів воєнних дій, таких як тортури, насильство, сексуальне насильство та інші методи, які порушують міжнародне право;

8. нездатність забезпечити виконання закону: умови війни можуть створити складнощі для державних органів та військових у забезпеченні дотримання закону та міжнародного права, особливо у віддалених районах ведення бойових дій.

Ось деякі причини, чому правильне проживання принципу верховенства права є важливим під час війни:

1. захист прав людини: війна може призвести до порушення прав людини, таких як право на життя, право на свободу та безпеку, право на медичну допомогу та інші. Дотримання верховенства права може забезпечити захист цих прав, особливо прав цивільного населення, дітей та жінок;

2. забезпечення міжнародного миру та безпеки: дотримання міжнародного права та стандартів може забезпечити стабільність та

прогнозованість у відносинах між державами, зменшити ризик виникнення конфліктів та забезпечити міжнародний мир та безпеку.

3. забезпечення правової держави: дотримання верховенства права в умовах війни може забезпечити дотримання принципу правової держави та збереження довіри до правової системи. Це може забезпечити стабільність та зменшити ризик виникнення нових конфліктів після закінчення війни.

4. зменшення ризику гуманітарних криз: дотримання міжнародних гуманітарних стандартів може зменшити ризик гуманітарної кризи під час війни, забезпечити безпеку та захист для гуманітарних працівників та допомогти у забезпеченні доступу до гуманітарної допомоги для тих, хто її потребує.

Дотримання принципу верховенства права є важливою умовою для забезпечення захисту прав людини та забезпечення міжнародного миру і безпеки під час війни.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-298-5-92>

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Малюга Леся Юріївна

доктор юридичних наук, доцент

доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення

Навчально-наукового інституту права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

З початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну з'явилося багато проблем у сфері захисту та соціальної безпеки дітей. За інформацією Офісу генерального прокурора, починаючи з 24 лютого 2022 р. станом на 7 квітня 2023 р. в результаті збройної агресії 467 дітей було вбито і 944 дітей поранені. З України до Росії були викрадені понад 234 000 дітей¹ і значна кількість дітей зазнали різного роду насильства. Злочини проти дітей є найбільш цинічними та зухвалими і їхня кількість постійно зростає. Тому для України вкрай важливим та болісним є саме захист прав дітей. І це питання стосується не тільки прямо постраждалих дітей під час воєнних дій, а й попередження усіх можливих пов'язаних із ними ризиків. Адже з 7,5 млн українських дітей, кожен має або тілесні

¹ Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/>